

16. Folklore : an Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art / [ed. by Thomas A. Green]. – Santa Barbara, Denver, Oxford : ABC-CLIO, 1997. – 892 p.
17. Forster M. Johann Gottfried von Herder [Електронний ресурс] // The Stanford Encyclopedia of Philosophy / ed. by Edward N. Zalta, 2008. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/herder/>.
18. Kögäs-Maranda E. The Concept of Folklore // Midwest Folklore. – 1963. – Vol. 13, No. 2. – P. 69–88.
19. Simpson J. European Mythology / Jacqueline Simpson. – N.Y. : Peter Bedrick Books, 1987. – 144 p.

Одержано редакцією 20.01.14
Прийнято до публікації 14.02.14

Аннотация. Тараненко Л. И. Подходы и направления исследования фольклорных текстов малой формы

В статье на основе накопленных фольклористикой и лингвистикой теоретических знаний и научных фактов методом ретроспективного анализа осуществлено общую классификацию подходов, направлений и аспектов исследований фольклорных текстов малой формы. Рассмотрена структура научной картины изучения фольклорных произведений и доказана адекватность предложенной парадигматической схемы соподчинения подходов, направлений и аспектов их исследования. Показано, что любой известный в настоящее время в лингвистике и фольклористике подход основывается, как правило, на преобладании концептуальных положений структурного или функционального общенаучных подходов. Отмечено, что пространство смыслодержательного насыщения фольклорных текстов малой формы целесообразно стратифицировать в виде космогонической, социо-антропологической и психофизиологической научных картин, расширение которых происходит путем приращения поля альтернативных аспектов их исследования (типологического, семиотического, культурологического, социокультурного, когнитивного, прагматического, психо-энергетического, суггестивного и др.). Подчеркнута методологическая целесообразность осуществления подобной классификации результатов научного познания иных речевых феноменов и систематизации возникающих в процессе их исследования подходов, направлений и аспектов.

Ключевые слова: фольклорные тексты малой формы, исследование, научная картина, классификация, подходы, направления, аспекты.

Summary. Taranenko L. I. Approaches and directions in the study of small form folklore texts

In the article on the basis of theoretical knowledge and scientific facts accumulated in folklore and linguistic studies as well as by means of application of retrospective analysis the author presents a general classification of approaches, directions and aspects for the research of small form folklore texts. The article outlines the structure of a scientific picture representing the results of folklore texts studies and proves the adequacy of subsequent paradigmatic scheme of the subordination of approaches, directions and aspects of their study. It also shows that any approach known in present-day linguistics and folklore is usually based on the predominance of conceptual provisions of structural or functional approaches. The author points out at the expediency of stratification of folklore texts conceptual space into cosmogonic, socio-anthropological and physiological scientific pictures, which, in their turn, can be expanded by alternative aspects of their research (typological, semiotic, sociocultural, cognitive, pragmatic, psycho-energetic, subliminal, etc.). The emphasis is laid on the methodological feasibility of such a classification of scientific knowledge of other speech phenomena as well as the systematization of approaches, directions and aspects occurring in the process of their research.

Key words: small form folklore texts, research, scientific picture, classification, approach, direction, aspect.

УДК 811.133.1:81'42

О. А. Тарасова

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ПЕЙЗАЖУ ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЕТИЧНОГО
ДИСКУРСУ П ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

Статтю присвячено дослідженню структури і способів представлення поетичної інформації у віртуальній реальності віршованого тексту, проблемам відбиття національної та авторської картин світу крізь призму мовної свідомості письменника. Об'єктом дослідження постає віршований текст представника французького поетичного дискурсу ХІХ століття П. Верлена

«Soleils couchants». Предметом – лінгвокогнітивні й лінгвосинергетичні особливості представлення концепту SOLEILS COUCHANTS у розглядуваному творі. Мета статті – визначення принципів експлікації концептуального змісту обраного художнього тексту через опис архітекτονіки концепту SOLEILS COUCHANTS як одного із визначальних пейзажних концептів французького поетичного дискурсу XIX століття. Організація смислу поетичного тексту здійснюється довкола пейзажу заходу сонця – стану природи, що корелює із меланхолією як особливим психоемоційним станом людської свідомості. У ході дослідження використовується теоретико-методологічний апарат синергетики: роль біфуркаційних процесів і флуктуацій у самоорганізації поетичної інформації у просторі художнього тексту. На характер об'єднання текстових елементів у віртуальній реальності символістського віршованого тексту впливає стиль поетичного мислення автора. Демонструється взаємозв'язок і взаємозумовленість фонічної, семантичної, синтаксичної складових вірша П. Верлена. Особливої уваги здобуває аналіз стилістичних аномалій та структурних особливостей, котрі торкнулися домінантної словосполуки поетичного тексту – «soleils couchants».

Ключові слова: поетичний текст, поетична інформація, віртуальна реальність, художній образ, пейзажний концепт.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя у філологічних студіях простежуємо міждисциплінарне ставлення до лінгвістичного аналізу художнього тексту. Поетичне письмо потрактовують як 'подію', факт існування якої підтверджує її нестійка, нелінійна самоорганізація у креації образів і смислів. Підґрунтя можливості такої інтерпретації можна віднайти у розумінні мистецької маніфестації як акту творення віртуальної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознака віртуальності є належною, перш за все, людській свідомості, де спостерігається збереження подібності у розгалуженій системі образів (архетипів). За цим криється автотельність людської свідомості, а оскільки творчість є візуалізацією (у разі свого словесного та музичного вияву її характер є інформаційним) моделей та образів зі світу реального, то й продукти цієї творчості являють собою автотельну віртуальну реальність [4, с. 178]. Більше того, людська думка має здатність до переходу за межі існуючого та "малює" картини, кваліфіковані як «реальність нереального», а статус наближення / віддалення цих картин до / від дійсності визначається когнітивним досвідом окремого індивідууму, котрий є представником соціуму в цілому [2, с. 4]. Під час такого розмежовування світів саме механізми сприймання тримають нашу т. зв. «реальність» у стабільному стані [11, с. 174]. Укладання світу в ментально визначену модель підтверджує тезу про те, що дійсність як нібито насправді наявний світ реально існує, проте є одночасно вигаданим, умовно прийнятним для людини.

Зазначимо, якщо розглядати текстову реальність поетичного тексту як віртуальну, то отримуємо граничний варіант, котрий цілком укладається у визначення слова 'віртуальне' з позицій досліджень технологічних (зокрема й комп'ютерногалузевих), психологічних, філософських, культурологічних, соціологічних, де на особливу увагу заслуговує його етимологія: чи то від лат. virtus – 'істина' [9, с. 53], чи від англ. virtual – 'актуально, фактично, реально існуючий', або в порівнянні зі слов'ян. верьти від *vrt на означення процесу творення [8, с. 18], що дозволяє мовцеві з більшою чи меншою силою вірогідності сприймати художній світ не як віртуальний, а дійсний, реальний, оскільки той є потенційно можливим, істинним. Віртуальна реальність поетичного тексту слугує для вирішення комунікативних цілей художнього твору щодо передавання інформації та приросту смислів саме за допомогою сили поетичного слова: «тоді як найбільш імовірно застосування лінгвістичної системи не дало б нічого, то несподіваність поезії, відносна її малоїмовірність визначають максимальність показника інформації» [3, с. 339], тобто її самоорганізації у межах автотельної віртуальної реальності.

У процесі розгляду цієї реальності слід відповісти на таке питання: у чому полягає здатність до самоорганізації усіх елементів твору як характеристика складної системи, котрою є поетичний текст. Пояснення криється у спонтанному переході елементів системи від неупорядкованого стану до впорядкованого за рахунок спільної дії багатьох підсистем: фонічної, лексико-синтаксичної тощо.

Відображення художньої картини світу крізь призму мовної свідомості письменника пов'язується із питаннями прирощення поетичної інформації у межах віртуальної реальності тексту, що відбувається у колі певних концептуальних просторів – сегментів мовної картини світу, серед яких виділяються тематично домінантні відповідно до загальних змістів та основних смислів поетичних дискурсів різних літературних епох. З огляду на такі позиції, у полі зору філологів опиняються, зокрема, концептуальний простір трагічного (В. Г. Ніконова), російського етикету (М. С. Аверкієва), емоцій (А. В. Стародубцева) тощо. Теоретико-методологічною основою розгляду тематичних концептуальних просторів слугують праці когнітивних поетологів та дослідників художньої концептології (Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, О. М. Кагановська, М. Freeman, P. Stockwell, R. Tsur).

У французькому дискурсі II половини XIX століття можемо фіксувати цілу низку домінантних тем і мотивів, навколо яких варто розглядати певні концептуальні простори: зміст естетичного та його маніфестації; залучення традицій езотерики, орієнталізму; метафізичного базису щодо основ поетичного тощо [13]. При цьому художній дискурс розглядуваного періоду продовжує активно експлуатувати літературні тематичні домінанти, що набувають статусу «вічних», серед яких і опиняється поетика пейзажу: традиційно-хрестоматійним, наприклад, для канонів французьких авторів-романтиків, символістів та імпресіоністів стає представлення концепції « *paysage d'âme*» (пейзажу душі), проте її прочитання зазнає певних змін, включаючи в себе центральний мотив інтеграції відчуття природи у літературу [12, с. 40]. Ця формула дозволяє говорити про інтимізацію пейзажу як феномену неземного, ефемерного. Отже, концептуальний простір пейзажу постає як один із ключових аспектів художньої картини світу французької поезії символізму, яка перебуває у центрі нашої розвідки, обіймаючи сферу відбитку того, що існує насправді, проте має потойбічне походження, а отже, є виразником справжнього, реально існуючого поза межами нашого земного буття.

Об'єктом дослідження постає віршований текст представника французького поетичного дискурсу XIX століття П. Верлена «*Soleils couchants*». Предметом – лінгвокогнітивні й лінгвосинергетичні особливості представлення концепту *SOLEILS COUCHANTS* у розглядуваному творі.

Мета статті – визначення принципів експлікації концептуального змісту обраного художнього тексту через опис архітекtonіки концепту *SOLEILS COUCHANTS* як одного з визначальних пейзажних концептів французького поетичного дискурсу XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Об'єднавчим елементом у цій цілісній поетичній моделі постає пейзажний концепт *SOLEILS COUCHANTS*, який є культурно маркованим (подібно, наприклад, до концептів російської естетико-культурної традиції *УТРО ТУМАННОЕ*, *ЗИМНЯЯ НОЧЬ*, що їх детально аналізує В. А. Маслова [6, с. 95-144]) для французької літератури другої половини XIX століття.

У вірші П. Верлена символ *mélancolie* визначає своєрідне програмування подачі поетичної інформації через актуалізацію текстового концепту *SOLEILS COUCHANTS* як репрезентанта уявного (*l'imaginaire*), висхідного з образу сновидіння-марення (*rêve*), навіяного спогляданням стану пейзажу лише у певний проміжок часу (*entre l'aube et le coucher de soleils*). Перші вісім рядків віршованого твору організують смисл поетичного тексту навколо пейзажу. Через просте речення (*sujet, verbe, complément*), яке ґрунтується на паралелізмі конструкцій, створюється зображальна картина, що результує натуралістичність, зримість змодельованої адресантом віртуальної реальності із залученням ефекту відтвореного звучання:

Une aube affaiblie
Verse par les champs
La mélancolie
Des soleils couchants.
La mélancolie
Berce de doux chants
Mon cœur qui s'oublie
Aux soleils couchants. (PF)

Тут спостерігаємо настанову на звукову іконічність, зреалізовану зовнішнім прочитанням вірша за допомогою міжрядкових уживань фонічних структур на алітераційовані [k], [s] – [G], що викликає почуття візуалізованої, реалістичної картини. Отже, отримуємо ефект звукового відлуння (l'écho), коли на основі омофонії зближуються текстові вербалізатори пейзажного концепту SOLEILS COUCHANTS: лексеми на позначення візуального (aube, affaiblie, champs, soleils, couchants) та аудитивного (berce, cœur, chants) рядів. Відтак, у середині текстової віртуальної реальності спостерігаємо самоорганізацію інформації за рахунок погодженості інформації звукової та семантичної. При цьому варто відзначити ще один аспект поетичного тексту як будь-якої саморганізованої, еволюціонуючої системи: вона виявляє "розмиття меж" у складності розкладу на окремі елементи чи підсистеми, які, у свою чергу, відзначаються узгодженою поведінкою у їхній взаємодії. Отже, символістський текст є динамічним конструктом, який несе комплексну поетичну інформацію завдяки синкретизму звука та смислу, які прояснюють зв'язок ментальних структур і їхніх мовних аналогів.

Надалі початкове сновидіння-марення зазнає поглиблення уведенням образу привидів (fantômes vermeils, sans trêves), дорівняних порівняльною конструкцією (pareils à) до пейзажних елементів (soleils couchants), що провокує стан занепокоєння у його невинній пролонгованості (lenteur ← mélancolie). Подібні смислові трансформації сам П. Верлен описує у своїх нотатках щодо творчого доробку Ш. Бодлера: така процедура є доволі простою на перший погляд, проте виявляє насправді свою складність у здатності повертати той самий вірш навколо завжди нової ідеї і навзаєм – «одним словом описати одержимість» [15, с. 39]. Отже, функціонування процесу поетичного образотворення підпорядковується умовам реалізації біфуркаційних (порогових) механізмів у синергетиці: впровадження таких механізмів розвитку системи стає можливим, коли остання передбачає існування станів, перехід яких пов'язаний із якісною зміною її організації за наявності множинності нових різноманітних її форм [7]. Варто нагадати, що термін 'біфуркація', на думку відомого математика В. І. Арнольда, може бути використаний у широкому смислі щодо означення різноманітних метаморфоз різних об'єктів під час зміни параметрів, від котрих вони залежать [1, с. 4]. А отже, у випадку верленівської віртуальної реальності поезії «Soleils couchants» текстова конструкція «Soleils couchants» перебирає на себе роль точки біфуркації: вона постає лише як фактор, який розв'язує, а не визначає, процес упорядкування [10, с. 18] (у нашому випадку це процес (пере)розподілу інформації у межах словесно-поетичного образу), що регламентує поліаспектну демонстрацію символу *mélancolie*: регулярні повернення до візуального ряду та почуття одержимості, нав'язливості емоцій.

Цікаво, що актуалізація пейзажного концепту SOLEILS COUCHANTS здійснюється за посередництва семантичних невідповідностей (incohérences sémantiques) [14, с. 37], серед яких:

- форма множини іменника *soleils* виявляє себе як ознака занепокоєння, оскільки йдеться про вигаданий пейзаж, що є рефлексією душевного стану [16];
- у кінцевій частині вірша віддієслівний прикметник перебирає на себе синтаксичну функцію Participe présent [15, с. 39] – у такий спосіб порушення семантико-синтаксичних відношень у середині сполуки покликане виразити граматичними засобами неспроможність досягнути ірраціональні зв'язки між об'єктами пейзажу та емоціями.

Як видно з наведених прикладів, подібні «відхилення» від мовної норми торкнулися домінантного словосполучення вірша. Такі зміни мають за мету надання дискурсивної активності кожному елементу в середині сполуки як складного інформаційного конструкту у прирощенні специфічних смислів: поетичний образ через співвіднесення із навколишнім середовищем (тут – природним явищем заходу сонця) не стільки слугує відбиттям, візуалізацією реалій, скільки відтворює власну інтерпретацію, індивідуально-авторську автотель француської національно-культурної картини світу. Якщо порівняти із функціонуванням у межах російської поетичної традиції словосполучення *утро туманное* як «цілісної мовної

одиниці, яка відбиває у свідомості поета, його психіці картину довкілля» [6, с. 97], то можна констатувати гармонізацію зображувальних і психоемоційних ефектів як один із чинників формування загальних особливостей дискурсу російської пейзажної лірики. Дискурсивні фрагменти символістського твору П. Верлена, що містять лексеми-імена пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS*, демонструють нестабільність психоемоційного стану людського індивідуума, де простежується модерністська ідея кризового стану суспільної свідомості на зламі тисячоліть, що відображає мінливий характер екзистенції загалом.

Такі аномалії верленівського поетичного дискурсу можуть бути описані та підтверджені синергетичними поняттями, серед яких найважливішим є досягнення «порядку через флуктацію»: для входження у новий стан система повинна втратити стійкість та здійснити перехід за рахунок випадкових коливань, відхилень, тобто флуктацій. Показово, що конструкція вірша сприймається як гіпноотична: вона дає змогу абсорбувати пейзаж через сновидіння, а також розчинити сюжет у пейзажі, детермінованому у просторі поезії, доповнюваною використанням сполуки *soleils couchants* наприкінці вірша [14, с. 37-38]. Отож тексту П. Верлена притаманною є пластична та рухома структурація поетичної інформації, що досягається флуктаціями ритму, лексико-синтаксичних, фонічних повторів, їхніми внутрішніми трансформаціями. У цьому плані поетична мова аналогізується у своєму призначенні до досвіду сектантів: ритміка та повтори захоплюють та вводять у стан особливого перебування, що й створює «магію переживання, що засвоює» [5, с. 284]. Таким чином, відбивається взаємна смислова проекція: самоорганізованість поетичних одиниць та невідконтрольність людській психіці (само)виявлення емоційних станів – пейзажний концепт *SOLEILS COUCHANTS* актуалізується текстовими одиницями, а також сам репрезентує символ *mélancolie*.

Висновки. Отже, такі текстові конструкції формують автотельну віртуальну реальність верленівського твору, в якій пейзажні елементи та емоції сприймаються як еквівалентні, що й укладається у модерністську картину світу. Перспективним у подальших дослідженнях пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS* у поєднанні когнітивної та синергетичних парадигм видається звернення до доробку інших поетичних напрямів, зокрема романтизму та творчості В. Гюго.

Список використаної літератури

1. Арнольд В. И. Теория катастроф / В. И. Арнольд. – М. : Наука, 1990. – 128 с.
2. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. – 86 с.
3. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть / Ж. Бодріяр. – Львів : Кальварія, 2004. – 376 с.
4. Браже Р. А. Синергетика и творчество / Р. А. Браже. – Ульяновск : УлГТУ, 2002. – 204 с.
5. Грякалов А. А. Событие и письмо (когнитивная аналитика поэтического языка) / А. А. Грякалов // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – С. 276–298.
6. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. Некрасов С. И. Идеи детерминизма и глобального эволюционизма : антогонизм или взаимообусловленность ? [Электронный ресурс] / С. И. Некрасов, Н. А. Некрасова, А. М. Захаров. – М. : Изд-во «Академия Естествознания», 2007. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/monographs/17>
8. Носов Н. А. Психологические виртуальные реальности / Н. А. Носов. – М. : Б.и., 1994. – 195 с.
9. Руднев В. П. Виртуальные реальности / В. П. Руднев // Словарь культуры XX века. – М. : Аграф, 1997. – С. 53–54.
10. Синергетика : проблемы, перспективы, трудности (материалы круглого стола) / В. А. Лекторский и др. // Вопросы философии. – 2006. – № 9. – С. 3 – 33.
11. Цветов В. П. Реальность как описание / В. П. Цветов // Модели мира: статьи. – М. : Наука, 1997. – С. 159–178.
12. Das Paradigma Der Landschaft in Moderne und Postmoderne / Red. M. Schmeling. – Berlin : Königshausen & Neumann, 2007. – 302 p.
13. Encyclopédie Larousse en ligne. – Режим доступа: www.larousse.fr/encyclopedie
14. Fournet D. Verlaine, « Poèmes saturniens », « Romances sans paroles » / D. Fournet. – P. : Editions Bréal, 2000. – 126 p.
15. Vannier G. Verlaine ou l'enfance de l'art / G. Vannier. – P. : Editions Champ Vallon, 1993. – 162 p.
16. Verlaine 20 poèmes expliqués. – Режим доступа: verlaineexplique.free.fr

Одержано редакцією 25.01.14
Прийнято до публікації 14.02.14

Аннотация. Тарасова Е. А. Концептуальное пространство пейзажа французского поэтического дискурса II половины XIX века

Статья посвящена исследованию структуры и способов представления поэтической информации в виртуальной реальности стихотворного текста, проблемам отражения национальной и авторской картин мира через языковое сознание писателя. Объектом исследования выступает стихотворный текст представителя французского поэтического дискурса XIX века П. Верлена «*Soleils couchants*». Предметом – лингвокогнитивные и лингвосинергетические особенности репрезентации концепта *SOLEILS COUCHANTS* в данном произведении. Цель статьи – определение принципов экспликации концептуального содержания художественного текста путём описания концепта *SOLEILS COUCHANTS* как одного из основных пейзажных концептов французского поэтического дискурса XIX века. Организация смысла поэтического текста осуществляется вокруг пейзажа захода солнца – состояния природы, которое коррелирует с меланхолией как особым психоэмоциональным состоянием человеческого сознания. В ходе исследования используется теоретико-методологический аппарат синергетики: роль бифуркационных процессов и флуктуаций в самоорганизации поэтической информации в пространстве художественного текста. На характер объединения текстовых элементов в виртуальной реальности символистского стихотворного текста воздействует стиль поэтического мышления автора. Демонстрируется взаимосвязь и обусловленность фонической, семантической, синтаксической составляющих стихотворения П. Верлена. Особое внимание уделяется анализу стилистических аномалий и структурных особенностей, которые коснулись доминантного словосочетания поэтического текста – «*soleils couchants*».

Ключевые слова: поэтический текст, поэтическая информация, виртуальная реальность, художественный образ, пейзажный концепт.

Summary. Tarasova O. A. Conceptual Space of the Paysage in French Poetic Discourse of the second half of the 19th century

The article is dedicated to the investigation of the structure and means of presentation of poetic information in the virtual reality of the poetic text, reflection issues of national and author's image of the world through linguistic consciousness of the writer. The object of the research is the poetic text of the representative of the French poetic discourse of the 19th century P. Verlaine «*Soleils couchants*». The subject is linguocognitive and linguosynergetic representation features of the concept *SOLEILS COUCHANTS* in this work. The purpose of the article is to define explication principles of the conceptual content of the art text describing the concept *SOLEILS COUCHANTS* as one of the basic landscape concepts of the French poetic discourse of the 19th century. Organization of the poetic text sense is made around the landscape sunset which is the state of nature that correlates with melancholia as a special psycho-emotional state of human consciousness.

In the course of the research the theoretical framework of synergetics is used: the role of bifurcation process and fluctuation in the self-organization of poetic information in the space of poetic literary text. The type of connection of text elements in the virtual reality of the symbolist poetic text is influenced by the style of poetic thinking. In P. Verlaine's poem the interconnectivity and conditionality of phonic and semantic constituents are demonstrated. Particular attention is paid to the analysis of stylistic anomalies and structural features that have touched the dominant text phrases of the poetic text «*Soleils couchants*».

Key words: poetic text, poetic information, virtual reality, literary image, landscape concept

УДК 81: 00. 12/18

Т. Є. Храбан

**КОНЦЕПТОСФЕРА ЯК СУКУПНІСТЬ КОНЦЕПТІВ
У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ**

У статті надано теоретичне осмислення сучасного розуміння категорії “концептосфера” в когнітивній лінгвістиці, подано його визначення, запропоновані різними дослідниками, проаналізовано низку її контекстуальних синонімів, а також з'ясовано, в яких взаємовідносинах вони можуть перебувати. Відзначено, що семантична сфера різних мов різниться і за змістом вербалізованих концептів, і за принципами їхньої структурної організації. Семіотична сфера, як і семантична сфера, має ядерні і периферійні знакові характеристики (параметри). Сукупність семіотичних сфер утворює семіотичний простір. Сукупність семантичних і семіотичних сфер, що перебувають у взаємопов'язаному просторі, створює умови для виникнення сфер більш високого